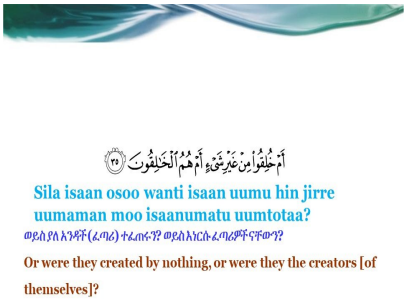


# Gooftaan Kee Eenyuu?-Kutaa 1ffaa

## Description

Kutaalee darban keessatti waaâ€™ee iimaanaa fi Islaama ilaalle turre. Harâ€™as itti fufuun harkaana (hundeewwan) iimaanaa jahan tokkoon tokkoon ni ilaalla. Hundeewwan iimaanaa jahan kanniini: **Rabbitti, Malaykoota Isaatti, kitaabban Isaatti, Ergamtoota Isaatti, Guyyaa Dhumaatti fi keyriis taâ€™e sharriis taâ€™e qadara (wanta murteefametti) amanuudha.**

Jireenya keessatti namni kamiyyuu â€œEenyutu dachii, samii fi wantoota isaan jidduu jiran kana hunda uumee?â€• jechuun of gaafata. Dachii fi samiin ofiin of uumuu ykn tasa argamuu dandaâ€™u? Ilmi namaa isaan uumu dandaâ€™aa? Guyyaa guyyaan namni dhalatu hoo ofiin of uumuu dandaâ€™aa? Gonkuma humna ofiin of uumuu hin qabu, namoonni biroos humna isa uumu hin qaban. Kanaafu, Khaaliqni (Uuman) wanta hundaa irratti Dandaâ€™aa taâ€™ee akka jiru ni amanna. Garuu Rabbitti amanuu jechuun maal jechuudhaa?

Rabbii qulqullaaâ€™aa oltaâ€™etti amanuu jechuun Jiraachu Rabbii, Gooftummaa Isaa, Tokkichummaa fi haqaan gabbaramuu Isaa fi asmaaâ€™a wa sifaata Isaa jala muranii dhugoomsu, guutumaan guututti mirkaneessu fi itti amanuudha. Kanaafu Rabbitti amanuun wantoota afur of keessatti qabataa jechuudha. Isaanis: (1) Rabbiin Qulqullaaâ€™an oltaâ€™e jiraachutti shakkii tokko malee amanuu (2) Gooftummaa Isaatti dhugaan amanuu. Kana jechuun Uuman, Mootiin, Qindeessan, nyaachisaa fi obaasan wanta hundaa Rabbii olâ€™aanu qofa akka taâ€™e amanu. (3) Tokkichummaa fi haqaan gabbaramuu kan qabu Rabbiin qofa akka taâ€™e amanu. (4) Asmaaâ€™a wa sifaat (Maqaalee fi amaloota) gaggaarii Rabbiitti amanuu-kana jechuun Rabbiin qulqullaaâ€™an oltaâ€™e amaloota gugguutuu fi maqaalee gaggaarin Kan ibsamu akka taâ€™e amanu. Amaloota hanquu fi hirâ€™uu irraa qulqullu akka taâ€™e amanu.[1]

Mee amma wantoota irranatti tarreessine tokkoon tokkoon haa ilaallu.

1. **Jiraachuu Rabbitti amanuu**

Jiraachu Rabbii oltaâ€™aa karaalee armaan gadiitin mirkaneessun ni dandaâ€™ama: Uumamaan (al-fixrah), aqliin, shariâ€™aanii fi miira.

**1.Uumamaan (al-fixrah)-** Jiraachu Rabbii oltaâ€™aa uumaman kan mirkaneessu, wantoonni uumaman hundii yaada yookiin barnoota dursaa tokko malee Uumaa isaanitti amanuu irratti uumaman. Eenyullee uumama kanarraa hin garagalu, nama qalbii isaa irratti wanta kanarraa garagalchu yoo itti darbame malee. Ergamaan Rabbii (SAW) akkana jedha:

â€œ**Daaâ€™imni kamiyyuu hin jiru fixraah (uumama) irratti kan dhalatu yoo taâ€™ee malee. Ergasii abbaa fi haati isaa gara Yahuudaa yookiin Kiristaana yookiin Majuusaatti jijjiru.**â€• Sahih al-Bukhari 1359

**2.Ragaan aqlii (sammuu) Rabbiin jiraachu agarsiisu** immoo uumamtoonni durii fi kan boodaa Kaaliqa isaan argamsiise qabaachu qabu. Sababni isaas, mataa ofitiin of argamsiisu (uumu) hin dandaâ€™an. Akkasumas, sababa tokko malee ofumaan tasa argamu hin dandaâ€™an.

Mataa ofiitiin of argamsiisu (uumu) hin dandaâ€™an. Sababni isaas, wanti tokko ofiin of uumu hin dandaâ€™u. **Argamuu isaatin dura kan hin argamne (hin jirre) waan tureef. Wanti duraan hin jirre uumaa taâ€™uu dandaâ€™aa?** (Fakkeenyaf, aduun guyya guyyaan ifa kennitu tuni ofiin of uumun guyyaa guyyaan ifa kennu dandeessi? Ampuulin elektriki manatti itti fayyadamnu ofiin of uumee ibsaa nuuf kennu dandaâ€™aa? Akkuma ampuulin ofiin of uumu hin dandeenye aduunis ofiin uumu hin dandeessu. Kanaafu, Uuman ishii uume jiraachu qaba. Ammas, akkuma ampuulin ofiin of ibsuu fi dhaamsu hin dandeenye, aduunis ofiin gara bahaatin baate gara dhiyaatin seenu hin dandeessu. Kanaafu, Kaaliqni wanta hundaa tooâ€™atu aduu gara bahaatin baase gara dhiyaatin seensisu jiraachu qaba.)

Akkasumas, uumamtoonni kunniin tasa argamuu hin dandaâ€™an. Sababni isaas, wanti argamu hundi kan isa argamsiise jiraachu qaba. Dabalataan, qindaaâ€™inni nama ajaaâ€™ibsiisu kunniini fi wal-simannaan madaala ofii eeggate, walitti dhufeenyi sababa fi buâ€™aa jidduu jiru, akkasumas, walitti dhufeenyi uumamtoota jidduu jiru, tasa akka hin argamne taasisa. Wanti tasa argame hundema isaatiyyuu sirnaa fi tartiiba isaa kan hin eegganne taâ€™ee osoo jiruu, akkamitti haala turtii fi guddinnaa isaa keessatti qindaaâ€™inna fi tartiiba isaa kan eeggate taâ€™uu dandaâ€™aa? Uumamtoonni kunniin hundii ofiin of uumu fi sababa tokko malee tasa argamu waan hin dandeenyef Argamsiisan isaan argamsiise jiraachu qaba. Innis Allah (Rabbii) Gooftaa addunyaa hundaati.

Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aala ragaa sammuu kana suuratu ax-Xuur keessatti akkana jechuun dubbata:

أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾

â€œ**Sila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre uumaman moo isaanumatu uumtotaa?**â€• Suuratu ax-xuur 52:35

Kana jechuun isaan Uumaa malee hin uumamne (Uuman (Kaaliqni) isaan uumu jiraachu qaba.) Akkasumas, isaan ofiin of hin uumne. Kanaafu, Uuman isaanii Rabbii oltaâ€™aa akka taâ€™e dhugaadhaan ni beekkama. Kanaafi, Jubeeyr ibn Muxâ€™im (Rabbiin isarraa haa jaallatu) yommuu Ergamaan Rabbii (SAW) suuratu ax-xuur qaraâ€™uun aayaata tanniin irra gahan dhagahe,â€œ**Sila isaan osoo wanti isaan uumu hin jirre uumaman moo isaanumatu uumtotaa? Yookiin samii fi dachii uumanii? Lakki, isaan yaqiina hin qaban. Kuusaa Gooftaa keetitu isaan bira jira moo isaantu**

**injifattootaa?**â€• Suuratu ax-xuur 52:35-37 (Yaqiina- jechuun shakkii tokko malee dhugaan amanuudha)

Yeroo san Jubeeyr mushriika (nama Rabbiin waliin waan biraa waaqefatu) ture. Aayata armaan olii erga dhageefate booda akkana jedhe, â€œQalbiin tiyya balaliâ€™uutti dhiyaatte. Kuni yeroo jalqabaatif iimaanni qalbii kiyya keessa kan qubateedha.â€• Sahiih Al-Bukhaari 4854

Fakkeenya kana ifa godhuu mee haa dhiyeessinu: osoo namni tokko waaâ€™ee gamoo dheeraa garmalee bareedu, ashaakiltiin (kuduraa fi fuduraan) marfamee kan burqaan bishaanii keessa yaaâ€™u, afaa babbareedaa fi boraatin guuttame, faaya adda addaatin faayame sitti hime. Ergasii akkana siin jedha: â€œGamoon kuni fi wanti isa keessa jiru hundi ofiin of argamsiise. Yookiin osoo wanti isa argamsiisu hin jiraatin tasa argame.â€• Oduu isaa kana yommuu dhageettu yoosu isa kijibsiifta, hin fudhattu, dubbiin isaa kuni dubbii gowwaa akka taâ€™etti lakkoofta.

Kanaafu, kana booda uumamni balâ€™aan dachii fi samii, urjiilee fi wantoota baayâ€™ee of keessaa kan qabu, qindaaâ€™inni fi sirnii isaa kan nama ajaaâ€™ibsiisu kuni ofiin of argamsiisu (uumu) ni dandaâ€™a yookiin wanti isa uumu osoo hin jiraatin tasa ni argama jechuun ni hayyamamaa?!

**3.Ragaa shariâ€™aa Rabbiin oltaâ€™aan jiraachu agarsiisu-** Kitaabba samii buâ€™an hundi kana ni dubbatu. Fooyyaâ€™insa namootatiif murtiwwanii fi seeronni kitaabban buâ€™an kunniin of keessatti qabatan, Rabbii Ogeessa wanta uumamtoota Isaatiif tolu kan beeku irraa akka buâ€™an kan agarsiisudha. Dabalataan, kitaabban buufamanii waaâ€™ee uumamtoota ilaalchise dubbatani fi kan argamuun isaanii ijaan mulâ€™atu, Rabbii wanta beeksise argamsiisu irratti Dandaâ€™a taâ€™e irraa akka buâ€™an ragaa agarsiisudha. (Fakkeenyaf, Qurâ€™aanni waaâ€™ee uumama namaa, samii, dachii fi kkf ni dubbata. Akkamitti bubbeen dumeessa dhiibdu, ergasii dumeessa tuuttaâ€™e fi gurraachate irraa Rabbiin bishaan buusu ni hima. Kanaa fi kan biroo Qurâ€™aanni ni dubbata. Waaâ€™ee uumamtoota ilaalchise wanti inni dubbatu hundi wanta namni hunduu ijaan arguudha. Kanaafu, Qurâ€™aanni Rabbii beekaa wanta hundaa uumu irraa kan buâ€™eedha.)

**4.Ragaa hissiyy (miiraa) Rabbiin qulqullaaâ€™an oltaâ€™e jiraachu agarsiisu immoo karaa lamaan ilaalun ni dandaâ€™ama.**

**Karaa 1ffaa**â€“ Yommuu warroonni duâ€™aayi godhan (Rabbiin kadhatan) duâ€™aayin (kadhaan) isaanii deebii argattu, namni garmalee rakkate yommuu Rabbitti iyyatu, Rabbiin rakkoo keessaa isa baasu ni argina, ni dhageenya. Kuni hundi jiraachu Rabbii shakkii tokko malee kan agarsiisudha. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aala ni jedha:

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ
مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ٧٦

â€œ**Nuuhinis yeroo inni san dura [Nutti] lallabee ergasii isaaf awwaannee, isaa fi maatii isaa cinqaa guddaa keessaa baraarre [yaadadhu]â€•** suuratu Anbiyaa 21:76

Nabii Nuuh Rabbiin ni kadhate. Rabbis kadhaa isaa dhagahun deebii kenneef. Isaa fi maatii isaa dhiphinna guddaa irraa ni baraare.

Sahiih al-Bukhaari keessatti Anas ibn Maalik (radiyallahu anhu) akkana jechuun gabaase; â€œYeroo Ergamaa Rabbii (SAW) namoota hoongen ni tuqxe. Guyyaa Jimaataa Ergamaan Rabbii (SAW) osoo khuxbaa godhaa jiranu namni baadiyarraa dhufe tokko masjiida seene. Namni kunis akkana jedhe, â€œYaa Ergamaa Rabbii! qabeenyi badee, ijoollen beelofte, Rabbiin nuuf kadhu.â€• Ergamaan Rabbiis harka olkaasun Rabbiin kadhatan. Yeroo sanitti dumeessi wanta jedhamu samii irra hin jiru. [Akkuma Ergamaan Rabbii(SAW) duâ€™aayi godhaniin] yoosu dumeessi gaara fakkaatu mulâ€™ate. Osoo Ergamaan Rabbii (SAW) minbarii (barcumaa khuxbaa irratti godhan) irraa hin buâ€™in rooba areeda isaa irra gadi yaaâ€™u arge. Roobni guyyaa san, guyyaa lammataa, sadaffa, afraffaa fi hanga guyyaa Jimaata itti aanuu ni roobe. [Guyyaa Jimaata lammataa kana] Namni baadiyaa kuni yookiin namni biraa dhaabbatee akkana jedhe, â€œYaa Ergamaa Rabbii! Manneen jigan, qabeenyi bishaanin harame, Rabbiin nuuf kadhu. Ergamaan Rabbiis harka olkaasun akkana jedhan, â€œ**Yaa Rabbii! nurratti mitii naannawa keenyarra godhi.â€•** Harka isaatin gara itti akeeku sanitti dumeessi ni bittinaaâ€™eâ€¦â€• Sahih al-Bukhari 1033

Hanga ammattu namoonni dhugaa fi uulaagaalee duâ€™aayi guutun Rabbiin kadhatan duâ€™aayin (kadhaan) isaanii fudhatama argachuun wanta ragaa bahamuudha.

**Karaan 2ffaan** Mallatoolee Nabiyyoota â€œMuâ€™ijizaa (raajii)â€• jedhaman namoonni argan yookiin dhagahan ragaa jala muraa Kan nabiyyoota erge, kana jechuun Rabbiin jiraachu kan agarsiisaniidha. Sababni kanaa, muâ€™jizaan wanta namni hojjachuu hin dandeenye fi ergamtoota Isaa gargaaruf Rabbiin qofti kan hojjatuudha. Akka fakkeenyatti, muâ€™ijizaa (raajii) Nabi Muusaf kenname kaasun ni dandaâ€™ama. Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa Nabii Muusaa ulee isaatin akka galaana rukutu ajaje. Erga rukute booda galaanni karaa goggaa kudha lamatti addaan qoqqoodame. Bishaan isaan jiddu jiru akka gaaraa taâ€™e. Rabbiin ni jedha:

**â€œGara Muusaatti, â€œUlee keetiin galaana rukuti.â€• [jechuun] wahyii (beeksisa) goone. [Yerooma inni dhayu] ni qoqqoodame; kutaan qoodame hundi isaa akka gaara guddaa taâ€™e.**â€• Suuratu Ash-Shuâ€™araa 26:63

Fakkeenyi lammataa, Qureeshonni Makkaa Ergamaa Rabbii (SAW) irraa mallattoo barbaadan. Ergamaan Rabbis gara jiâ€™aatti akeekan. Jiiynis bakka lamatti baqaqe. Namoonnis kana ni argan. Kana ilaalchise Rabbiin ni jedha:

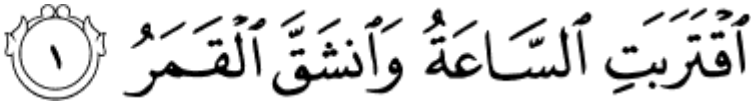

**â€œQiyaaman kaloofte (dhiyaatte); Jiinnis lamatti dhoohe.â€•** Suuratu Al-Qamar 54:1

Mallatooleen ijaan mulâ€™atan kunniin kan Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aalaa Ergamtoota Isaa ittiin gargaaruf akka argaman taasisu, ragaa ifa bahaa fi jala muraa jiraachu Isaa agarsiisudha.

**Guduunfaa**

âœ’ Rabbitti amanuu jechuun shakkii tokko malee Jiraachu Isaatti, Gooftummaa Isaatti, Tokkichummaa fi haqaan kan gabbaramu Isa taâ€™uu Isaatti fi maqaalee gaggaarii fi amaloota gugguutun kan ibsamu (wassafamu) akka taâ€™e amanuudha.
âœ’ Ragaaleen Rabbiin jiraachu agarsiisan lakkoofsa hin qaban. Garuu ragaalee kanniin bakka afur gurguddaa jalatti ramaduun ni dandaâ€™ama.
âœ’ Daaâ€™imni kamiyyuu yommuu dhalatu Rabbii tokkichatti amanu irratti dhalata. Ergasii sababa maatitiin ykn naannotiin Rabbii gaditti wanta biraa gabbaruun (waaqefachuun) karaa sirrii irraa jallata.
âœ’Gamoon (fooqin) dheeraa fi bareedan, afaa fi ashaakiltiin guuttame ofiin of ijaaru dandaâ€™aa? Yookiin tasa argamuu dandaâ€™a? Haaluma kanaan, dachii fi samiin, urjileen samii bareechisan ofiin of uumu dandaâ€™u? Yookiin tasa argamuu dandaâ€™u???!
âœ’Wanti tokko ofiin of uumu hin dandaâ€™u. Sababn isaas, a**rgamuu isaatin dura kan hin argamne (kan hin jirre) waan tureef. Wanti duraan hin jirre uumaa taâ€™uu dandaâ€™aa?**
âœ• Namni tokko Rabbiin kadhatee yommuu wanta kadhate san Rabbiin kennuuf ykn rakkoo keessaa isa baasu, kuni ragaa Rabbiin oltaâ€™e jiraachu agarsiisan keessaa tokko.
âœ• Muâ€™ijizaan (raajiin) ergamtootaf kenname ragaalee Rabbiin subhaanahu wa taâ€™aala jiraachu agarsiisan keessaa tokko. Sababni isaas, muâ€™ijizaa kanniin Rabbiin malee eenyullee hojjachu hin dandaâ€™u.

**Kitaabban wabii:**
Al-Imaanu haqiiqatuh, khawaarimuh, nawaaqiduh inda ahli sunnati wal jamaâ€™a-fuula 239 Abdullah bin Abdulhamid Al-Asarii
Arabic: Sharih Usuuli salaasa Fuula 80-84 Ibn Useymiin
English: Explanation of the Three Fundamental Principles of Islaam Page 66_68

**Date Created**
June 17, 2018
**Author**
admin